

EGY MEGHIÚSULT TÖRVÉNYHATÓSÁGI TERÜLETRENDEZÉSI JAVASLAT

(A Szapáry-féle területrendezési tervezet és Heves-Külső-Szolnok
vármegye politikai közvéleménye)

ABSTRACT: *(Ein gescheiterten Vorschlag zur territorialen Neuaufteilung des Landes (di Konzeption Szapárys und ihre öffentliche Aufnahme im Komitat Heves-Külső-Szolnok))* Der Innenminister Graf Gyula Szapáry unterbreitete im Jahre 1873 der Regierung einen Vorschlag, wie man die Komitate und Städte neu ordnen sollte. Diese Vorstellung unterschied sich grundsätzlich vom feudalen System, und zielte darauf ab, eine neue Verwaltungsordnung auf rationaler bürgerlicher Grundlage zu etablieren. Der Vorschlag war politisch sehr umschritten. Es entfaltete sich eine heftige politische Diskussion. Die regionalen Interessen spielten eine immer stärkere Rolle. Külső-Szolnok strebte nach Unabhängigkeit; es gab Plane: ein selbstständiges Komitat Jász zu gründen. Für den vom Komitat Heves übrig gebliebenen Teil wäre Gyöngös zur Bezirkstadt ernannt worden. Dies hatte aber zu radikalen Veränderungen nach sich gezogen. Auch die Komitate waren dagegen. Daher wurde die Frage auf der Ebene der Landesregierung nicht mehr behandelt.

A Habsburg ház nyugati irányú aspirációi, az 1850-es évek végétől egyre több kudarcot elszenvedve lassan, már-már a politikai ábrándok szintjére degradálódtak.

A realitással számot vető udvari körök és maga az uralkodó is kénytelen-kelletlen megérteni kényszerültek az idők parancsoló szavát: a nagyhatalmi státusz csak a magyarokkal való viszony rendezése árán biztosítható.

I. Ferenc József el is indult ezen az úton. Így Ausztria császára 1865. december 10-re új országgyűlést hirdetett. A trónbeszédben és az arra adott válaszban szerepelt a kiegyezésre vonatkozó közjogi kérdések megoldása. Az országgyűlés többek között kívánta a "megyék, kerületek, városok alkotmányos visszaállítását"¹

Az egyezkedés közben keletkező rövid intermezzo a Solferinói vereség, Ausztria kiszorítása a Deutsche Bundból végképp elzárta őfelsége mögött a hátrálás kiskapuját. Most már semmi sem állt útjában a régóta esedékes kompromisszumnak.

A kiegyezés megkötésekor az Andrássy kormány 1867. február 25-én előterjesztette a képviselőházban a köztörvényhatóságok visszaállításáról szóló javaslatát.² A képviselőház március 7-én és 8-án tárgyalta a javaslatot, amelyet hosszú vita után elfogadott, kinyilvánítva, hogy a köztörvényhatóságok alkotmányos hatásköre visszaállt, és egyúttal elrendelte az újjászervezésüket is.

Így 1867-ben visszaállt Magyarország régi területi közigazgatási beosztása, amely tudvalevőleg állt 49 magyarországi, 8 erdélyi, továbbá 7 horvát megyéből, valamint 5 székely és 9 szász székéből, 1 magyarországi, 2 székely és 2 szász vidékből, ezenkívül 4 magyarországi és 2 horvát kerületből, valamint Királyföldből, amelyet 9 szász szék és 2 szász vidék alkotott. Mindezekhez járult még 7 katonai határőrvidék.³

E közigazgatási egységeknek más-más volt a jogállása, szervezete, hatásköre. Ebből eredően a közigazgatás egésze nehézkesen működött. E helyzetet az 1870. XLII. tc. annyiban "javította", hogy a szász székektől, vidékektől, a Királyföldről, valamint a katonai határőrvidéktől eltekintve az 57 vármegyét, az 5 székely széket, a 3 magyar és székelyvidéket és a 4 magyar kerületet azonos szerkezetű territoriális törvényhatósággá nyilvánította.

E rendezéssel a törvényhatóságok száma 81 territoriális és 72 municipiális törvényhatóságra csökkent, de ezzel csak elnevezésükben homogenizálódtak az említett közigazgatási egységek, belső lényegüket tekintve nem váltak egyöntetűvé.

Nagyfokú különbözőségükhöz hozzájárult földrajzi elhelyezkedésük és területi szétszakítottságuk. Így például a nagyikikindai, a szepesi XVI. városi kerület és a Hajdu kerület más törvényhatóságok területén feküdt. A Jászkun kerület egymástól elválasztott és távol levő 9 darabból tevődött össze, míg Dévaványa Heves megyei község pusztáival Békés vármegye és Nagykunság közé ékelődött, messze elszakítva a megye törzsterületétől.

Emellett még a földrajzilag összefüggő törvényhatóságok területe is szabálytalan volt, mivel történelmi hagyományoknak megfelelően alakultak ki. Így volt ez esetünkben is. Külső-Szolnok vármegye egyesítését Heves vármegyével először az 1569. LII. tc. mondta ki: "Miután a török által elfoglalt Külső-Szolnok vármegyének sem alispánja, sem szolgabírái nincsenek, s több ellátni való ügyei vannak, ezentúl részére Heves vármegye szolgáltatassa az igazságot."⁴ A végleges egyesítést az 1765. XVI. tc. hagyta jóvá.⁵

A régi közigazgatási területek tehát nem mindig képeztek geográfiai egységet, és emellett a közlekedési viszonyok sem feleltek meg mindig a kívá-

nalmaknak. Emiatt a lakosság hivatalos teendőit nem tudta egy központban elvégezni, ezért más megyéket keresett fel.

A rossz területi beosztás miatt nem volt szinkronban a törvényhatósági beosztás, a választókerületek, a törvénykezési szervek, a pénzügyigazgatás, az adóhivatalok, az oktatási hatóságok, a postaigazgatóságok, az államépítészeti hivatalok, valamint a folyammérnökség és a hadparancsnokság beosztásaival. Emiatt az a helyzet állt elő, hogy a 81 territoriális és 72 municipiális törvényhatóság területén 1867 és 1873 között 106 törvényszék, 17 pénzügyigazgatóság, 34 államépítészeti mérnökség és 41 hadkiegészítő parancsnokság működött.⁶

A közigazgatási egységek között megmaradt eltérések számbavételekor okvetlenül említendő, hogy nagyfokú aránytalanságok mutatkoztak vármegyék között a terület és népesség számát illetően is. Pest-Pilis és Solt vármegye területe 188.87 négyzetmérföld, lakossága 775 ezer fő; Bács-Bodrog vármegyéé 178.73 négyzetmérföld, lakossága 576 ezer fő; ugyanakkor Torna vármegye területe 10.74 négyzetmérföld 23 ezer lakossal; Aranyosszék pedig 6.08 négyzetmérföld területtel és 19 ezer lakossal rendelkezik.⁷

Ezen aránytalanságok együttesen okozták a törvényhatóságok teherviselő és adózó képességének eltérő voltát. Emiatt az igazi önkormányzat egyik előfeltételét, az önadóztatás jogát életbe léptetni nem lehetett. Emiatt a magyar kormány a kiegyezés után szakított a neoabszolutizmus gyakorlatával, amely a közigazgatási egységek fenntartását államsegéllyel oldotta meg. Így az 1870. XLII. tc. 2. paragrafusa szerint: "a törvényhatóság ... az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítja és fedezetéről gondoskodik".⁸ Ezt legnagyobb részben a törvényhatósági háziadóból kellett volna fedezni. A törvény végrehajtása esetén a háziadó kulcsa -- csak a szélsőségeket tekintve -- Pest vármegyénél az állami egyenesadó 5,7 %-a, Bács megyénél is 5,7 %, Aranyosszéknél pedig 51,8 % lett volna.⁹

Mivel a törvényt nem lehetett keresztülvinni, elsősorban a törvényhatóságok közti területi, népességi és gazdasági eltérések miatt, így a kisebb törvényhatóságok a költségeket nem tudták fedezni. Ezen a helyzeten a törvényhozás segített. Az 1872. V. tc. 1. paragrafusa szerint az önkormányzatok közigazgatásának költségeit az 1872. évben az állampénztártól kell kiszolgáltatni.¹⁰ Az 1873. XII. tc. hasonlóképpen rendelkezik az 1873 és 1874-es évekre.¹¹ Tehát így a törvényhatóságok költségeiket a kivetett állami egyenesadóból fedezték, amit a kormány ezen adó részleges átengedésével biztosított a vármegyéknek.

A területi aránytalanságoknak következménye volt az önkormányzati költségek aránytalansága. Bács-Bodrog vármegye központi költségeinek fedezésére a területére eső összes állami egyenesadónak 2,8 %-át, Heves-Külső-

Szolnok 4 %-át, Árva 15 %-át, Zaránd vármegye pedig 17 %-át költi el.¹² Továbbá Bács-Bodrog vármegye összes közigazgatási költségének fedezésére a területén fizetett évi összes egyenes államadónak 18-ad részét; Heves-Külső-Szolnok 13-ad részét; Zólyom 6, Torna és Árva vármegyék pedig 1/3 részét kénytelenek igénybe venni.¹³ Ennek következtében az évi közigazgatási költségekből -- ismét csak a szélsőségekre figyelve -- egy főre Pest-Pilis-Solt vármegyében 26,5 krajcár, Nyitrában 30 1/3, Esztergomban 65 3/4, Torna vármegyében pedig 86 1/2 krajcár esik.¹⁴

Tehát az önadóztatás életbe lépése, ami az önkormányzat alapvető kritériuma, csak úgy valósulhat meg, ha a törvényhatóságok adózó képességének és anyagi erejének aránytalansága megszűnik. A kiutat csakis a hasonló területű és népességű vármegyék alakítása jelentheti.

E viszonylag egyszerű megoldás roppant nehézségekbe ütközött. Ahhoz, hogy a magyar közigazgatást racionalizálják, a polgári igényeknek megfelelően átalakítsák, ahhoz kemény politikai csatákat kellett vívni.

Igaz ugyan, hogy a Deák párt, majd pedig a Szabadelvű Párt, valamint az ezekkel szembenálló parlamenti ellenzék egy modern nyugati mintájú közigazgatás megteremtését hangsúlyozták, de a gyakorlati megvalósításban már nézeteltérések merültek fel. Ugyanis amíg a Deák párt tagjai az állami centralizációt erősítették volna, addig velük szemben az ellenzék, a negyvennyolcasok, akik magukénak érezték a vármegyei intézményeket, széleskörű önkormányzat mellett foglaltak állást. Ez végülis egyfajta kompromisszumhoz vezetett. Az 1870. LXII. tc. "A törvényhatóságok rendezéséről" a megyei és törvényhatósági önkormányzatot megnyirbálta ugyan, de nem szüntette meg. Viszont változatlan maradt a megyék területi nagysága, amelynek tarthatatlan voltát már láthattuk.

Az Andrássy kormány lemondása után kibontakozó kormányzati válság, az egymást követő rövid életű Lónyay, Szlávy, Bittó illetve Wenckheim kormányok tevékenysége nem tett lehetővé egy "végleges" területrendezést. Nem jelenti azonban, hogy ezen időszak híjával lett volna az ilyen jellegű próbálkozásoknak. Ekkor született meg gr. Szapáry Gyula nevével jelzett törvényjavaslat a közigazgatás területi rendezéséről. Szapáry Szlávy József kormányában (1872. december 5. -- 1874. március 21.) a belügyminiszteri tárcát töltötte be 1873. március 5-től.

Gróf Szapáry Gyula a dualizmus korának egyik kimagasló államférfija. (1832. november 1. Pest -- 1905. január 20. Abbázia) Pályafutását Heves-Külső-Szolnok vármegyében kezdte. Ő alapította meg Külső-Szolnok vármegye gazdasági egyesületét 1856-ban, amelynek 1867-ig elnöke volt. 1860--61-ben Heves-Külső-Szolnok vármegye alispánja, 1860--1865-ben Szolnok város képviselője. Az 1865-ös országgyűlésen tagja a 67-es bizottságnak, s az első

delegációnak. 1867--1869 között Heves-Külső-Szolnok vármegye főispáni helytartója és 1869-ben királyi biztosa. 1869-ben belügyminiszteri tanácsos lesz. Majd 1870-ben közlekedésügyi államtitkár, 1873. március 5-től 1875. március 2-ig belügyminiszter. Közben 1872-es, 1875-ös országgyűléseken a Tisza-Abádi kerület képviselője. 1878. december 5-től 1887. február 11-ig pénzügyminiszter, 1880. április 14--24. között ideiglenes közmunka-közlekedésügyi miniszter, később 1889. április 29-től földművelési és kereskedelemügyi miniszter. 1890. március 15-től Tisza Kálmán lemondása után miniszterelnök és belügyminiszter. 1892. november 21-én lemondott erről a tisztségről.¹⁵

Első belügyminisztersége alatt készítette azt a törvényjavaslatot, amely radikálisan megváltoztatta volna Magyarország közigazgatási és politikai képét. Ezért heves ellenállást váltott ki és végül elutasították. Ennek ellenére mégis az ő javaslata alkotta minden későbbi területrendezésnek és törvényjavaslatnak eszmei bázisát.¹⁶

Gróf Szapáry Gyula az ország közigazgatási területeinek rendezésére vonatkozólag 1873. december 1-jén három törvényjavaslatot nyújtott be a képviselőházhoz.

Az egyik "A törvényhatóságok területének szabályozása és új beosztásáról" szólt. Ez a javaslat 114 paragrafusból, 30 oldal indoklásból és 327 mellékletből állt.¹⁷

A másik "A közigazgatási járások számának és székhelyeinek meghatározásáról" szólt. Ez a javaslat 55 paragrafusból és 44 oldal mellékletből állt.¹⁸

A harmadik tervezete "A községek rendezéséről szóló 1871. XVIII. tc. némely paragrafusának a szabad irányi és törvényhatósági joggal felruházott városokra való kiterjesztéséről".¹⁹

A törvényjavaslatok a közigazgatás racionalizálását, a területrendezést a következő alapelvek szerint kívánták megoldani:

1. A territoriális törvényhatóságoknak lehetőleg egyenlő legyen az adófizetési kapacitása. Ezt az értékhatárt a javaslat 500 ezer Ft-ban szabja meg.
2. A már fennálló, s ennél nagyobb terhet képviselő törvényhatóságokat csak kivételesen szabad kettéosztani.
3. A több területből álló törvényhatóságnál a széttagoltságot meg kell szüntetni.
4. A kisebb városi törvényhatóságokat meg kell szüntetni.
5. Az új közigazgatási egységek határait lehetőleg a természetes határokhoz igazodva kell megszabni.
6. A törvényhatóságok albeosztásait -- a járási beosztást és székhelyeket -- a törvényhozás szabályozza.

7. Az állami szakigazgatási szervek -- igazságszolgáltatás, honvédelem, pénzügy -- működési területét összhangba kell hozni a megyékkel illetőleg a járássokkal.

8. Azokat a törvényhatóságokat, amelyek a fenti követelményeknek nem tesznek eleget, meg kell szüntetni.

A javaslat szerint a 81 territoriális és 72 municipiális törvényhatóságunk 51-re illetve 25-re csökkent volna. Törvényhatóságaink száma 153-ról 76-ra, járásainké pedig 509-ről 370-re olvadna le, és így 30 központi tisztikar, valamint 40 főispáni állás lett volna felesleges.²⁰

A pénzügyigazgatóságok száma 17-ről 14-re; a törvényszékeké 105-ről 58-ra, az adóhivataloké 288-ról 271-re csökkent volna és csak a járásbírószám száma emelkedett volna 375-ről 391-re.²¹

Kortársak számára is látható volt, hogy a törvényjavaslat életbe lépése radikális változtatást hozna a magyar közigazgatásban. Így a törvényjavaslat elfogadása esetén lényegesen átalakította volna Heves-Külső-Szolnok vármegye életét is.

1874-ben Heves-Külső-Szolnok t. e. vármegye kiterjedése 114.600 négyzetmérföld, lakossága 332.613 fő, községeinek száma 148, székhelye: Eger. A megye javadalmazása 107.294 Ft, államadója 2,423.817 Ft.²² Így Heves az ország legnagyobb megyéinek egyike volt. Emiatt a törvényjavaslat elveiből következett, hogy a megyét meg kellett csonkítani.

A törvényjavaslat I. fejezetének 1. paragrafusa kimondja a Jászkun kerület mint önálló törvényhatóság megszüntetését és területét más törvényhatóságokkal egyesíti. A 2. paragrafusa szerint: "A Jászkun kerületnek Nagykunsági része, egyesítve Heves-Külső-Szolnok t. e. vármegyének a Tisza bal partján fekvő részével, Kun vármegye elnevezés alatt egy törvényhatósággá alakíttatik."²³ Székhelyének Karcagot jelöli meg. E megye területének kikerekítése érdekében idecsatolják Hajdúszoboszló várost, valamint 7 szabolcsi községet és Biharból további 11 községet.

A tervezett megye területe 79.66 négyzetmérföld, lakossága 204.658 fő, községei száma 41. Határai között rendezett 5 tanácsú város található: Karcag, Kisújszállás, Kunhegyes, Túrkeve, Hajdúszoboszló. A megyeszékhely megválasztásánál a vasúti összeköttetést vették figyelembe, a névadásnál pedig a történelmi múltú vidék és nép elnevezését.

A javaslat 3. paragrafusa intézkedik a régi Heves megyei újjáalakításáról: "A jászkun kerületnek jászsági része, Kara, Jenő és Kacsér puszták kivételével, Heves és Külső-Szolnok t. e. vármegyének a Tisza jobb partján fekvő részeivel egyesítetik és Heves-Jász megye elnevezés alatt egy törvényhatósággá alakíttatik. Székhelye: Eger."²⁴

A megye területét kiigazítják: A 38. paragrafus szerint Szolnok, Várkony és Vezseny községet Pest vármegyébe kebelezik be, cserébe Jánoshida községet Heves-Jász megyéhez csatolják. Az 55. paragrafus szerint Czered és Pogony Nógrád menti községeket, az 56. paragrafus szerint pedig Magyar és Tóth-Zabor Gömör megyei községeket adják át Heves-Jász megyének. Az 58. paragrafus kimondja 10 Borsod megyei község: Szent-Márton, Apátfalva, Mónosbél, Felső-Tárkány, Noszvaj, Szomolya, Ostoros, Kistállya, Novaj és Andornak települések átcsatolását.

Heves vármegye területéből pedig a 78. paragrafus szerint Dévaványa község Cséfa pusztával Békés vármegyébe, a 79. paragrafus szerint pedig Czibakháza, Inoka, Kürth, Ugh, Sas, Csépa és Szelevény községek Csanád megyébe "kebelezetnek át".

Így Heves-Külső-Szolnok vármegyéből 32 község, 41 négyzetmérföld területtel, 122.895 fővel, 613.103 Ft államadóval lesz elcsatolva, "cserébe" viszont 21 négyzetmérföld 75.576 fővel, 25 községgel és 287.651 Ft államadóval "bekebelezetnek". Az új Heves-Jász megye területe 94.20 négyzetmérföld, lakossága 285.294 fő, községeinek száma 143, államadója 1.098.365 Ft.

A második törvényjavaslat a járásokat illetően 7 járást jelöl ki: Pétervásár, Eger, Gyöngyös, Árokszállás, Heves, Jászládány és Jászberény székhellyel. A megye törvényszéke Egerben lesz, de a távolság miatt Jászberényben egy másik is szükséges lesz.

A törvényjavaslatot kinyomtatták, hogy a képviselők tanulmányozni tudják, és így a sajtó is hamar leköszölte a javaslatot.²⁵ A törvényjavaslatot a törvényhatóságok és az országos sajtó ellenséges érzelmekkel fogadták. Ez tükröződik a képviselőházhoz és a belügyminiszterhez intézett feliratokból is.

Heves-Külső-Szolnok vármegye közgyűlése 1874. március 16-án Kubinyi Rudolf főispán elnökletével tárgyalta e kérdést. A közgyűlés csatlakozott a Hajdu kerület, Jászkun kerület, Csíkszék, Esztergom, Szabolcs, Bereg és Felső-Fehér megye valamint Esztergom sz. kir. város által benyújtott feliratához, amelyben elítélik a területrendezést. A közgyűlés elismeri a megyék kikekeltésének szükségességét, de csak a Királyhágon túlra, Magyarországon "csak bizonyos mértékig". A közgyűlés elveti a gyökeres rendezést a megye egységére hivatkozva. Szerinte nem lehet, "hogy törvényhatóságok, amelyeknek lakói a közös múlt iránti kegyeletből és a százados együvé tartozást érezte, mint valami családi kötelék által kapcsolódnak össze, s amelyek a mai idők kívánságaihoz képest is életrevalósággal s az önállás szükséges elemével bírnak, részint szétdaraboltatni, részben egészen más törvényhatósághoz csatoltatni szándékoztatnak".²⁶ Miért nem; "Egy ilyen tervezet már csak azért is idegen a magyarok szívéből, mert az eddigi felosztáshoz kötött történelmi emlékek iránti kegyeletnek oly érzékeny megsértésével jár."²⁷ Azért mellékesen megjegyzik:

"inkább a jövő mint a múlt hívei lévén, a hagyományoknak sem lehetünk macskas védelmezői".²⁸

A törvényjavaslat indoklását elfogadják -- hogy az önadóztatási jog életbeléptetése az önkormányzat egyik fő feltétele és kifejezése --, de "amit egy kézzel megadunk, ne vegyük vissza ugyanakkor a másikkal". Egyúttal a közgyűlés axiómaként fogalmazza meg álláspontját. Az újítások pártolása helyett sokkal helyénvalóbbnak tartja: "A történelmi emlékek és nemzeti hagyományok védelmére kelni, amelyben még mindig több eleme és biztosítéka rejlik a szabadságnak mint azon recipiák alkotásában, melyek öröklött intézmények közé szervesen beilleszkedni nem tudnak s így a haza földjében meggyökeresedni nem képesek."²⁹

Ugyanakkor a közgyűlés elfogadta pártolás végett Borsod vármegye feliratát, amelyben Borsod vármegye egyet nem értését fejezi ki: "Az 1867 óta minden rendszer és program nélkül folyó kormányzással "szemben és követelte", hogy a jelen országgyűlés minél előbb oszlassék fel."³⁰ Így Heves-Külső-Szolnok vármegye áttételesen véleményt mondott a kormány egész politikájáról is.

A közvélemény heves ellenkezése arra kényszerítette a belügyminisztert, hogy kikérje a törvényhatóságok, az érintett vármegyék, városok és községek véleményét. A beérkező javaslatok igen tarka képet mutatnak, általában ellenzik a radikális változtatásokat, és különféle módosításokat "javasolnak". Ennek hatására Szapáry kénytelen átdolgozni a tervét és egy sor helyi érdekeltiséget figyelembe venni.

A módosítások közül kettő érdemel figyelmet. Egyik az önálló Jász megye megteremtése, amely létrejöttével a Jászság ismét önálló életet élne. A másik Heves-Jász megye megmaradása, de Gyöngyös székhellyel. Így 1874 tavaszán-nyarán már ezek a kérdések foglalkoztatták a megye lakosságát.

Az újonnan alakuló Heves-Jász megye élénk helyeslésre talált Gyöngyös város és környékének birtokosai részéről. Úgy találták, hogy az új megyében Gyöngyös lehetne a megyeszékhely.

Az ötlet szülőatyja Kovách László volt. Kovách László (Gyöngyös, 1827. október 26. -- Abbázia, 1889. május 7.) a kor jellegzetes, "másodvonalbeli" politikusa volt. Részt vett a szabadságharcban, majd bukása után vámosgyörki birtokán gazdálkodott. 1858-ban megalakítja a Heves megyei Gazdasági Egyesületet, amelynek elnöke haláláig. A kiegyezés egyik szorgalmazója, 1861-től Deák, majd 1875-től Szabadelvű Párti országgyűlési képviselő, előbb a gyöngyöspatai, majd a gyöngyösi kerület jelöltje. 1866-tól 1889-ig az országgyűlés háznagya.³¹

Kovách László 1873-ban a törvényjavaslat kidolgozásakor cikksorozatot tett közzé a megyék rendezéséről.³² Írásaiban kifejti a rendezés alapelveit,

utal azokra a veszteségekre, amelyek a törvényhatóságokat érik. "Csak egyet kérünk -- írja -- hogy a szabályozást tervező hivatalnokok ne tekintsenek semmi mást, csupán a nagy és szent cél valódi érdekeit."³³

Heves-Külső-Szolnok geográfiai helyzete sajátos, ugyanis a Tisza két-tévágja a megyét, ezért Külső-Szolnok önállósuljon és viselje régi nevét.³⁴ Megállapítja, hogy a "régi székhely nem alkalmas, mert határszélre kerül, akkor vétessék el tőle".³⁵ Egerről megállapítja, hogy "... papi fészek" és kéri, "... legyünk tárgyilagosak és igazságosak".³⁶

Kovách cikkére a válasz még ugyanebben a számban megjelent. A szerkesztő leszögezi, hogy "... más székhelyt mint Eger nem képzelhetünk el".³⁷

Kovách Lászlót támogatta Pulszky Ferenc, Gyöngyös országgyűlési képviselője, Főkövy Antal, a város polgármestere, Csomor Károly, a Gyöngyös c. újság szerkesztője, és más környékbeli megyebizottsági tagok, akik Vámosgyörkön 1873. október 6-án értekezletet tartottak a székhely kérdésében.³⁸

Felvetődik a kérdés, miért bírt oly nagy jelentőséggel e probléma? Tudvalévő, a megyék évszázadokon át maguk határozták meg székhelyeiket. Most a törvénytervezet szakított ezzel, és a székhelyet törvényben jelölte ki. Ennek oka, a törvényhatóságok "... az állami közigazgatást is közvetítik, és ennélfogva a székhelyük megállapításában az állam is érdekelt".³⁹

Helytálló volt e Kováchék érvelése? Ennek eldöntéséhez nézzük meg, hogy Heves vármegye eddig hol tartotta gyűléseit, hol őrizte levéltárát a történelem folyamán? E kérdéskört Kandra Kabos⁴⁰ dolgozta fel: Heves megye székhelyei cikkében,⁴¹ hogy fogódzót adjon a vita eldöntéséhez.

A kérdést vizsgálva két dologra kell felelnünk. Hol tartották a gyűléseket és melyik hely volt központja a megyének. Az Árpádkori várispánság székhelye Heves volt. A tatárjárás után Heves megszűnt központ lenni, ez átkerült a Tarna völgyében birtokos nemzetségek -- Nánaiak, Kompolthiak -- váraiba. A gyűléseket Poroszlón 1261-ben, Kompolton 1346-ban, majd Verpeléten tartották -- szabad ég alatt -- egészen 1526-ig.

A török hódítás következtében a megye székhelyét és gyűléseit Fülekre tette át 1552--1682 között, utána Losonc (1683), Gács (1684), majd 1688--1702-ig Gyöngyös, 1710-ben egyszer, Eger, majd a közbeeső 20 év változó székhelyei után 1730-tól Eger város véglegesen a megye székhelye. A központ Egerben való maradásának az oka az volt, hogy Eger püspökei, majd érsekei Heves-Külső-Szolnok vármegyének örökös főispánjai voltak, s így a megyei kormányzati és egyházmegyei központ egybeesett. Az összekötő kapocs tehát az örökös főispán, az egri püspök, majd az érsek személye volt.

A Gyöngyöst mint székhelyet akarók, mit hoztak fel e város javára Egerrel szemben? Azt kívánták: "A megye székhelye a határok körzetének pontjaitól lehetőleg egyenlő távolra eső központot foglalja el."⁴² Ez tehát geográfiai szempont. Emellett szerepelt demográfiai természetű érv is: "Gyöngyös és vidéke nemcsak a birtokos, hanem egyszersmind az intelligens osztálynak oly számát és tömörségét képes feltüntetni."⁴³ Politikailag is alátámasztották véleményüket: "Mi függetlenek vagyunk, nem úgy mint Eger hol független nyilatkozatok sok családra és egyénre nézve kellemetlenségek egész árját idézheti elő."⁴⁴ Összefoglalva megállapítja Csomor Kálmán a cikk szerzője: "Azt hisszük, hogy a megye értelmiségét és birtokosságát erősebben képviselő alkalmasabb terréruma egy megyei székhelynek, mint olyan város, amelynek értelmisége a papság kivételével túlnyomó részt csak a megye tisztviselőségéből, résben ezek lekötelezettjeiből alakult."⁴⁵

Az idézetekből látható, hogy Heves vármegye politikai közönségének egy része meg akart szabadulni az egi érsekség és a káptalan ölelő, szorító befolyásától és fölényétől. Felhasználva az örökös főispánság megszűnését, politikailag is "szabad" akart lenni, hogy nyugodtan ellenzékieskedjen.⁴⁶ A székhely kérdésében érvelését patetikusán fejezi be Csomor: "Ítéljen elfogulatlanul a kormány és az illetékes közönség".⁴⁷

A zsurnalista szónoki fogását azonban a politikusok nem tartották elegendőnek, ők nem bíztak a véletlenben. A törvényjavaslat megjelenése után Kovách László, és Gyöngyös képviselője, Pulszky Ferenc "akcióba léptek" arra hivatkozva, hogy az új vármegye középpontjába esik Gyöngyös. A két személy politikai befolyásában bízva sorakozott fel mögöttük a város vezetése.

Kérésük támogatása végett a képviselőházhoz kérvényt nyújtottak be. Indoklásukban kifejtették, hogy Gyöngyös városa a tervezett megye geográfiai középpontjában van. A tervezett székhelyek közül csak Pétervására van távolabb, a többi mind közelebb van Gyöngyöshöz, mint Egerhez. A Mátrai járások Gyöngyösön át is megközelíthetők, ebben a Mátra hegység nem jelent akadályt. A város rendelkezik megfelelő épületekkel. Vármegyeháznak a város laktanyája "jó lesz", átalakítása csekély összegbe kerül. Törvényszéki épülete van. Börtönnek a kápolnát rendezik be.⁴⁸

Mivel a törvényjavaslat Eger jelölte székhelynek, ezért Eger városa Zalár József vármegyei főjegyző megfogalmazásában ellenkérvényt nyújtott be a képviselőházhoz.⁴⁹ A rivális város elképzelését támadó aranytollú hivatalnok -- ki egyébként költőként is jeleskedett -- felháborodottan ír Kovách és Pulszky szándékáról. Elmarasztalás így szól a politikusi körről: "... egyedül városunk érdekét tekintő s annak Eger feletti előnyét, és így megyei székhelynek alkalmasb voltát annyi ferde és téves adattal támogató kérvényét hallgatással nem mellőzhetjük."

Eger városa kifejti: "A Jászkerület erős reménységet táplál, hogy képességét a törvényhatósági önállásra bebizonyítván ezt ha kell a közjó oltárán bírandó áldozattal is keresztülvieni, szerencsét kívánunk szomszédainknak e kísérlétéhez."⁵⁰ Tehát Eger szeretné az önálló Jász megyét, mert így a pozíciója jobb lenne.

Eger város kérvénye alapos válaszadás. Utal a földrajzi szempontokra is. Szerintük sem Eger, sem Gyöngyös nem esik a megye középpontjába. A mátrai járások közelebb vannak Egerhez. Pénzügyileg a gyöngyösi laktanya visszaszerzése a kincstártól és átalakítása költségigényes és emellett hosszú időbe is telik. Továbbá Gyöngyösön "tisztviselők részére alkalmas szállások nem találhatók". Majd egy objektív kép következik Egerről, felsorolva, hogy mi minden található ott: "Egerben, van főgimnázium, papnevelde, kántor- és tanítóképző, felsőbb nőnevelő intézet, jogakadémia, lyceumi könyvtár és múzeum. Egernek van 4 pénzügyintézete, takarékpénztára, számos gyára, nagyhírű bortermelése, kórházai, jótékony egyletei, lövész- és tornatársulatai vannak. Egy sor tartalékezered parancsnoksága megfelelő legénységgel, egy zászlóalj honvéd, 81 ügyvéd, 70 tanár és tanító, 20 orvos és sebész, 17 mérnök, érseki egyházhatóság, főkapitány s két nagy uradalom jószágigazgatósága, könyv- és nyomda tanyáznak van laknak a falai között."⁵¹

A székhelyek kérdése kapcsán a vármegye községei is hallattatták szavukat. 19 község Gyöngyös mellé sorakozott fel. Ezek: Alattyán, Tar, Vécs, Visonta, Karácsond, Zsadány, Méra, Nagyfűged, Zaránk, Felső-Nána, Hort, Detk, Halmaj, Domoszló, Hatvan, Apc, Ugra, Ludas, Ecséd. Viszont 84 község kérvényében Egert akarta székhelynek.

A községek kérvényei is napirendre kerültek. Főkövy Antal azt állította, hogy az Eger mellett kérvényező községek "a nyilatkozatokra a megyei tisztviselők pressziója által kényszerítettek".⁵² Eger erre így válaszolt: "Ha pressziót gyakoroltak volna, akkor a Gyöngyös környéki községeket is meggyőzték volna."⁵³

A belügyminisztériumban június 26-án értekezletet tartottak a vármegye kikerekítése ügyében. Ezek csak Kovách László és Pulszky Ferenc volt jelen és természetesen Gyöngyös székhely mellett agitáltak.⁵⁴ A többi Heves megyei képviselő nem kapott meghívást, úgy látszik, hogy az "audiatur et altera pars" szellemén ekkor már régen átrohant az idő.

A vármegye politikai közvéleményét élénken foglalkoztatta a kérdés. A székhely körüli viták hátterére, a kérdés igazi okára is rávilágít és emellett Kovách László ténykedésének mozgatórugóját is feltárja a helyi sajtó cikke: "A családi vasúthoz, még egy családi vármegyét szeretne ott a szomszédban szerezni."⁵⁵ Pulszkyról megjegyzik, hogy "... háládatos akar lenni Gyöngyösnek, amiért megválasztották" és "... okosabban tenné, ha egy jóra való főreáltnodát

szerezne számára".⁵⁶ Úgy látszik Kovácsh és Pulszky érvelése híján lehetett a meggyőzésnek, mivel velük szemben Szapáry Eger mellett szállt síkra.

Eger város és az azt támogató 84 község kérvényét július 27-én Tavassy Antal polgármester vezetésével a fővárosba egy küldöttség vitte fel, melynek tagjai voltak Nánássy Ignác, Csiky Sándor és Babics János.⁵⁷

Július 29-én fogadta Szapáry a küldöttséget, és kijelentette, "... hogy a törvényjavaslatot még tárgyalás előtt Heves megye közönsége elé bocsátja tárgyalás végett, hogy a többség nyilatkozatáról értesülést vegyen".⁵⁸

Ugyanekkor, július 29-én terjesztették a képviselőház elé a kérvényeket. Gyöngyös és az őt támogató 19 községét Kovách László, Eger és 84 községe kérvényét Csiky Sándor adta elő.⁵⁹

Közben a Jászkun kerület is, amelyet a beolvasás fenyeget, a cselekvés területére lépett. A Jászkun kerület 1874. március 10-én közgyűlést tartott, amelyen javasolták az önálló Jász megye tervét. A tervezett megyéről felterjesztést nyújtottak be a belügyminisztériumhoz, és pártolás végett megküldték a törvényhatóságokhoz, így Heves-Külső-Szolnok vármegye közönségének is.⁶⁰

A felterjesztés szerint a jelenlegi Jászkun kerület képesítve van mind szellemileg, mind anyagilag az önkormányzattal járó jogok és köteleességek gyakorlására. Az újonnan megalakuló megyével sem az államot, sem a polgárokat új kiadások nem terhelik. Jászberény -- mint székhely -- megfelelő épületekkel rendelkezik. A Jászkunság 20 községe a hozzá tartozó pusztákkal 28 négyzetmérföld területű, 81.553 lakosa 333.893 Ft államadót fizet. A törvényjavaslat értelmében a kiugró szigeteket és beszögelléseket el kell tüntetni. Ezért Pest megyétől kéri: Jánoshida, Szentlőrincskáta, Ujszász és Rékos községeket. A kérvény szerint Heves megyéből Monostor (Kerekudvar pusztával), Alattyán (Mizse pusztával), Tarna-Örs, Beszenszőgh Jászmegyéhez csatolandók. A megye így módon 40 négyzetmérföldre növekszik, lakosainak száma 130.483 fő, az államadó 536.268 Ft, ennek 10 %-át a megyei közigazgatóság fedezi. Ezzel átlépték azt a határt, amely a törvényhatóságokat életképesse tette a törvényjavaslat szerint.

Mindazonáltal, hogy a tervezett Jász megye szélesebb kikerekítést nyerjen, ezért Heves megyéből kéri még a fenti községeken és pusztákon kívül Szolnok, Alcsi puszta, Derzsigát, Szanda, Palotás-Szt. Ivány, Szászberek, Fakuru, Szt-Ivánszög, Hamarszög, Nagy-Körű, Kőtelek, Visznek, Pély, Sülly, Tiszakürt, Göböljárás, Hatrontgyos, Fogas községek és puszták "átkebelezését". Az így kikerekített Jászmegye életképes lenne.

A közlekedési, helyrajzi viszonyok, a községek csoportalakulása lehetővé tenné -- még a nagyobb kikerekítés nélkül is -- a törvényszéki, adózási, katonai (újoncozási) központok kialakítását. Jászberény is megfelel egy me-

gyeközpontról alkotott elképzelésnek. Van törvényszéki épülete, tisztképző iskolája, adóhivatala, laktanyája. Továbbá csaknem az új megye közepén van, az egész környék közlekedési csomópontja. Az objektív tények mellett a történelmi múlt is az önálló Jászmegye mellett szólt. Az önálló Jász megye megteremtésének meg voltak a feltételei és hagyományai, de a kérdés a politika síkján dőlt el.

Szapáry a módosítások közül elfogadta az önálló Jász megye gondolatát, mivel maga is érezte, hogy tervezetének ez a leggyengébb pontja. Két egymástól, természeti, gazdasági és történelmi múltban különböző vidéket egyesíteni nehéz dolog.

Jász megye nagyobb kikerekítését nemcsak a mohóság vezérelte -- ami furcsa egy olyan terület esetében, amit egy másik terület elnyelése fenyeget --, hanem racionális okok. Egyes községek átcsatolása a határvonalak kiigazítását szolgálta. A Külső-Szolnok megyei községcsoport átcsatolása a megye életképességét, az államadóösszeg nagyságának emelését szolgálták. Továbbá a "sokat kell kérni, hogy keveset kapjunk" elv is motiválta a Jászkun kerület vezetőinek a véleményét, akik harcot kezdtek az önálló Jász megyéért. (Az önálló Jász megye tervét egyébként az 1876-os területrendezés elvetette.)

Mint említettük, Szapáry elfogadta az önálló Jász megye tervét, és 1874. augusztus 6-án kelt 32922. sz leiratában ezt tudatta a megye közönségével, és utasította a megyét, hogy szeptember 15-ig tegyen jelentést. Ez a leírát egyébként Heves megyére nézve is új tervet adott. A leírát szerint a törvényhatóságok rendezése kapcsán Monostor, Alattyán, továbbá Süly, Kőtelek, Besenyszögh, Nagykörű és Szolnok községeket az újonnan alakítandó Jász megyébe; Dévaványa községet és Cséfa pusztát Békés vármegyébe, továbbá a Tiszai járásnak a Tisza bal partján fekvő községeit az újonnan alakítandó Kun megyébe, és végül Várkony és Vezseny községeket Pest megyébe "kebeleztetik át". Azonban, hogy a megye csorbát ne szenvedjen, ezért 10 Borsod megyei községet Heves megyéhez csatolnak, és Felsőtárkány községet is "bekebelezheti" a megye.⁶¹ Így a belügyminiszter által tervezett Heves megye területe 70.41 négyzetmérföld lenne, lakossága 209.546 fő, államadója 862.902 Ft. Ennek 10 %-a a költségek fedezésére 86.920 Ft lenne.

Az egyre terebélyesedő területrendezési vitába egy új érdekelt fél hangja is beleszólt. Történt ugyanis, hogy Szolnok városa, Heves és Külső-Szolnok megye Tiszai járásának székhelye is önállósulási törekvéseit kezdte hallatni. (Tudott dolog, hogy a tiszai járás 65.66 négyzetmérföld területtel és 142.648 lakossal tulajdonképpen a régi Külső-Szolnok vármegye volt.) A Tiszai járás községei már 1870-ben kérvényezték, hogy Külső-Szolnok vármegye önállósuljon.⁶² Azonban ez nem sikerült. A Szapáry-féle tervezet Szolnokot

Pest megyéhez kívánta csatolni, a döntéshez a város státuszának a rendezetlensége játszotta a fő szerepet. Szolnok ebben az időben nagyközség volt.

Szolnok képviselőtestülete 1874. február 28-án tárgyalta a kialakult helyzetet. A polgármester Hubay Ferencz kifejtette, hogy: "Szolnok város fekvése, szárazföldi, vasúti, víziútjai s összeköttetéseinél, kereskedelmi ipari fejlettségénél és szellemi előrehaladottságánál fogva teljesen jogosult, s hivatva van arra, hogy egy megyének a székhelye legyen". Javasolta, a város küldjön kérvényt az országgyűléshez, melyben kéri Külső-Szolnok megye önállósítását Szolnok székhellyel.⁶³

Ugyanis az említett leiratban közölt módosított törvénytervezettel sem járt jobban a város polgársága. Nem értettek egyet az önálló Jász megyével, mivel akkor Szolnokot e megyéhez csatolták volna, ezért tiltakoztak ellene: "a kiváltságok és szabadalmak idején kifejtett különállást, mint hazánk politikai életére veszélyest, nemcsak névleg, de területileg is fenntartani akarják, miután mi megelégszünk azzal, hogy magyarok vagyunk és nem óhajtunk ezen felül még jászok lenni".⁶⁴

1874. szeptember 2-án megismétlik a külön megyére vonatkozó kérvényüket.⁶⁵

Kérésük indoklásában kifejtik, hogy a tervezett Jász megye Heves területét is megcsonkítja, így annak háziterhét növeli, valamint tekintettel az "olcsó adminisztrációra", csak egy olyan rendezés felelhet meg, amely helyreállítja Külső-Szolnok megyét Szolnok székhellyel. Az újjáalakított vármegye magába olvasztaná a Nagykunságot teljesen, a Jászságnak pedig három községét: Jászladányt, Alsószentgyörgyöt, Jászkarajenőt, valamint Pest megyéből Nagy Abony, Tószeg, Rékas és Ujszász községeket. Heves megyét pedig a Jászkerület egyéb részének, valamint Külső-Szolnok megye Tiszáninneri községeinek Tarnaszentmiklósig bezárólag terjedő átadásával kompenzálná.⁶⁶

Láthatjuk, hogy a területrendezési javaslat és módosításai mindenütt megmozgatták a helyi politikai közvéleményt. Mindegyik csoport partikuláris érdekeit akarta győzelemre vinni, persze általános érdeknek feltüntetve. Gyöngyös mint megyeszékhely, Külső-Szolnok önállósulása, az önálló Jász megye elképzelésében mindenütt helyi érdekek kerültek előtérbe.

Hogyan reagált erre a vármegye publicisztikája? Azt mondhatjuk, hogy a problémák közül csak az Eger-Gyöngyös viszály jelentkezett a sajtóban. Főként a két város hetilapjában dúlt a polémia, kezdve a sértegetésektől a szerkesztői nyílt levelekig.⁶⁷ Azonban Jász megye és az önálló Szolnok megye tervei csak híradásokban jelentkeztek. Megállapíthatjuk, hogy ez nem érdekelte a megye politikai közvéleményét. A Jászság messze volt, Külső-Szolnok önállósítására pedig lehetett számítani, de a területrendezéskor a megye törzsterülete ennek ellenére változatlan maradt volna.

A tervezetések felíratok formájában történtek. E feliratokat, a belügyminiszter leiratát, Jászkun kerület és Szolnokváros feliratát a megye közigazgatási szakosztálya tárgyalta, és mondott véleményt, de úgy, hogy közben kikérte a községek véleményét is.⁶⁸ A szakosztály 1874. szeptember 6-án ülésezett Lipcsey Péter elnökletével és dolgozta ki javaslatát a megtartandó meggyengülésre.⁶⁹

Heves és Külső-Szolnok vármegye 1874. szeptember 15-én tartotta közgyűlését Kubunyi Rudolf főispán elnöklete alatt. A területrendezési javaslat tárgyalásán sokan megjelentek. A gyűlésen felolvasták a belügyminiszter 1874. augusztus 6-i 32932. sz. leiratát az új Heves megyéről, a Jászkun kerület kérényét és Szolnok város feliratát, és az ezekre adott közigazgatási szakosztály véleményét.⁷⁰

A közgyűlésen parázs vita bontakozott ki. Az első felszólaló, Rády Endre gyöngyösi ügyvéd kifejtette, hogy a tervezett három megye (Jász, Heves, Kun) a törvényjavaslat céljain túlmegy. Az ország anyagi helyzete nem engedheti meg ezt a "luxust". Ő az eredeti javaslattal, a Heves-Jász megye létrehozásával ért egyet, továbbá ellenzi a kért községek átadását a leendő Jász megyének, s végül kéri, hogy Szolnok Hevestől elválasztassék és önálló megyévé alakuljon. Kijelenti, hogy az így létrejött Heves megyének székhelye Gyöngyös legyen. Ezért ő határozati indítványt terjeszt elvbarátai nevében a megyebizottság elé. Beszéde közben zajos ellenvetések hangzanak el.

Utána Horánszky Nándor fejtegette ki álláspontját az önálló Szolnok megyéről. Erre reflektálva Horthy István kijelenti, hogy a megbeszélés tárgya a megye kikerekítése, s nem a székhely kérdése, ami szóba sem jöhet. Babics István nyíltan megfogalmazza, hogy a fő kérdés a székhely problémája, megállapítva, hogy mindegyik képviselő "hazabeszél". Csiky Sándor kinyilatkoztatta, hogy ő és követői semmilyen áldozattól nem riadnak vissza.

Végül Kubunyi Rudolf főispán feltette a kérdést: Elfogadja-e a megye közönsége a közigazgatási szakosztály jelentését a vita alapjául. A szavazás során 205 "igen" és 95 "nem" szavazat számláltatott össze.

A 95 "nem" szavazatot főként Gyöngyöst -- mint székhelyt -- támogató tagok és a Szolnoki bizottsági tagok adták le, akik "fájlalták", hogy nem lehet önálló Külső-Szolnok megye. A többséget nyert közigazgatási szakosztály véleményét néhány módosítás után emelték közgyűlési határozattá, és felírat formájában felterjesztették a belügyminiszterhez.⁷¹

Ebben a vármegye kifejtette, hogy egyetért bizonyos határkiigazításokkal, de gyökeres területkiigazítást ellenez. Heves megye esetében a Tisza nem képez elválasztó vonalat -- mutattak rá -- és ezért a folyó két partján fekvő községek egy törvényhatósághoz tartozhatnak. "A vármegye a szélek kiigazításáért" kényszerűségből áldozatot hoz, de ezeket feltételhez köti: Egy külön Jász

és egy külön Kun megye alakuljon, továbbá csak a "szükséges minimum" községeket adják át, hogy ezen megyék életképesek legyenek, és végül kárpótlást kérnek: még 11 községet akarnak Borsod megyétől.

Heves megye átadja Jász megyének Monostor, Alattyán községeket, de a többiek már nem.

A Tiszántúli községeket átadják Kun megyének, de kérik, hogy Tiszafüred, Tiszaörvény, Tiszaszöllős, Tiszaigar, Tiszaörs, Nagyiván, Tiszaszentimre, Tiszaderzs, Tiszaabád, Tiszaszalók községek maradjanak meg a megyében.

Kompenzálásként az elveszett területekért kérik Mezőkövesd, Zsérc, Cserépfalva, Bogács, Szihalom, Szemere, Farnos, Lövé, Ivánka és Balaton községet, "amely a minisztériumi leiratban csak tévedésből vagy feledékenységből hagyatott ki".

Az így létrejött Heves megyének a területe 91.46 négyzetmérföld, népességszáma 269.277 fő, államadója 2.091.060 Ft, ennek 10 %-a a költségek fedezésére 109.106 Ft lenne.

Tehát a vármegye közönsége így képzelte el a rendezést, minél kisebb "amputálással" kívánta végrehajtani.

A székhely kérdésében a megyegyűlés támogatta Eger város kérvényét, amelyet a város június 14-i ülésén fogalmazott meg 2068. szám alatt és terjesztett a megyegyűlés elé. "Mert megyénk közösségét Eger városához oly kegyeletre méltó történeti emlékek s az alkotmányos életnek a szabadelvűséget diadalra juttatott oly nevezetes küzdelmei, és érdekes mozzanatai kötik, hogy e várostól fájdalom nélkül nem lehetne megválnunk, s megválvá oly idegen találnák magunkat, mintha megyénk történeti folytonossága, s a lelkesítő emlékeknek hazafiúi munkára s ha kell újabb alkotmányos küzdelmekre hívó varázsa szakadt volna meg."⁷²

Heves megye közvéleménye támogatta az önálló Jász megyét, hogy a két terület ne egyesüljön, de kevés községet kíván átengedni, nehogy Gyöngös kerüljön a geográfiai középpontba, emellett elutasítja Szolnok aspirációit, továbbá kompenzációt kért Borsod megyétől.

A felírat elküldése után a területrendezési javaslat -- tekintve az önkormányzatok, a sajtó, a politikai közvélemény heves ellenkezését, elutasítását -- lekerült a napirendről. A magyar közigazgatás és politika közvélemény nem volt hozzászokva ily gyökeres radikális átalakításokhoz, amelyek évszázados formákat racionalizált volna.

Az új területrendezést Tisza Kálmán hajtotta végre, okulva Szapáry kudarcaiból. Így csak az 1876. XXXIII. tc. teremtette meg a polgári Heves vármegyét.⁷³

JEGYZETEK

1. 1865--68. évi Országgyűlés Képviselőházi Irományok (továbbiakban: Ogy. Kép. Ir.) II. 29. sz.
2. 1865--68. évi Ogy. Kép. Ir. II. 29. sz.
3. 1872--1875. évi Ogy. Kép. Ir. X. 101. sz.
4. Magyar Törvénytár 1526--1608. évi tc.-k. 611. l.
5. Szederkényi Nándor: Heves vármegye története II. köt. 318. l. Eger 1893. ill. Magyar Törvénytár 1740--1835. évi tc.-k. 113. l.
6. 1872--1875. évi Ogy. Kép. Ir. X. 51. sz.
7. A Szapáry javaslatában szereplő hossz- és területmértéket bécsi mérföldben adták meg. Az átszámítás alapja: 1 mérföld = 7,568 km. 1 négyzetmérföld = 10 ezer kat.h. = 57,55 km². 1849-től ez a hivatalos mértékegység Magyarországon a méterrendszer bevezetéséig, 1876. január 1-jéig. Mi nem számítottuk át a mérföldeket!
8. Magyar Törvénytár 1869--71. évi tc.-k, 211. l.
9. Ereky István: A magyar helyhatósági önkormányzat. Vármegyék és községek I. köt. 86. l. Bp., 1908.
10. Magyar Törvénytár 1872--74. évi tc.-k. I.
11. Magyar Törvénytár 1872--74. évi tc.-k. 141. l.
12. 1872--75. évi Ogy. Kép. Ir. X. 103--104. l.
13. 1872--75. évi Ogy. Kép. Ir. X. 105--106. l.
14. 1872--75. évi Ogy. Kép. Ir. X. 105--106. l.
15. Főbb életrajzi adatai: Bölöny József: Magyarország kormányai 1848--1975. Bp. 1978.
16. Szapáry javaslatának pozitív, Tisza javaslatának negatív kritikáját lásd: Ereky István: A magyar helyhatósági önkormányzat. Vármegyék és községek I. köt. 67--154. old. Bp., 1910. II. kiadás.
17. 1872--1875. évi Ogy. Kép. Ir. X. 536. sz.
18. 1872--1875. évi Ogy. Kép. Ir. XI. 537. sz.
19. 1872--1875. évi Ogy. Kép. Ir. XI. 538. sz.
20. A főispánok száma nemcsak a területi beosztás egyszerűsítésével csökkent volna, hanem azért is, mert Szapáry az 1870. XLII. tc. oda akarta módosítani, hogy a vármegyei főispán a megye területén fekvő szabad királyi és törvényhatósági jogú városok főispánja is lehet.
21. 1872--1875. évi Ogy. Kép. Ir. X. Az 536. sz. törvényjavaslat indoklása.

22. A területrendezés kapcsán említett adatok idézete a törvényjavaslatához mellékelte statisztikából.
23. 1872--1875. évi Ogy. Kép. Ir. X. 536. sz.
24. 1872--1875. évi Ogy. Kép. Ir. X. 536. sz.
25. Így az Eger c. lap 1874. január 1-jei és a Gyöngyös c. lap január 10-i számában.
26. Heves megyei Levéltár Közgyűlési jegyzőkönyvek (továbbiakban: HmL. Közgy. jkv./1874.
27. HmL. Közgy. jkv. 5/1874.
28. HmL. Közgy. jkv. 5/1874.
29. HmL. Közgy. jkv. 5/1874.
30. HmL. Közgy. jkv. 6/1874.
31. Életrajzi adatait lásd: Galgóczy Károly: Kovács László OMGE Évk. VI. Bp. 1891.
32. Kovách László: Új területi beosztásunk. Eger, 1873. 36, 37, 38, 40, 41. sz.
33. Eger, 1873. 37. sz.
34. E kívánsága teljesült. Az 1876-os Országgyűlésen a XXXIII. tc. tárgyalásakor ő javasolta, hogy Jász-Nagykun megye nevébe kerüljön be Szolnok neve. Így lett Jász-Nagykun-Szolnok megye. (1875--78. évi Ogy. Kép. N. VII. sz.)
35. Eger, 1873. 40. sz.
36. Eger, 1873. 41. sz.
37. Eger, 1873. 41. sz. Válasz Visontainak.
38. TGyöngyös 1873. 40. sz.
39. Ereky István: A magyar helyhatósági önkormányzat. Vármegyék és községek I. köt. 107. I. Bp., 1910. II. kiadás.
40. Kandra Kabos (1843--1905) történész, az egri káptalan levéltárosa, plébános. Történelmi, helyrajzi, heraldikai cikkeket írt elsősorban a káptalani levéltár forrásai alapján. Főbb művei: Adatok az egri egyházmegye történetéhez. Eger, 1885; A váradi retgesztrum. Bp., 1892; Irod: Bartalos Gyula: Kandra Kabos emlékezete. Eger, 1906.
41. Eger, 1874. 34. sz. Heves megye székhelyei.
42. Gyöngyös 1874. 3. sz. A megye székhely
43. Gyöngyös 1874. 4. sz. A megye székhely
44. Gyöngyös 1874. 5. sz. A megye székhely
45. Gyöngyös 1874. 4. sz. A megye székhely
46. Heves megye ellenzékiiségét részletesen tárgyalom; Heves megye politikai közvéleménye a dualizmus első éveiben c. tanulmányomban. (Kézírat)
47. Gyöngyös 1874. 5. sz. A megye székhely
48. Gyöngyös város felírata. Gyöngyös 1874. 30., 31. sz.

49. Eger város felírata. Eger 1874. 26. sz.
50. Eger város felírata. Eger 1874. 26. sz.
51. Eger város felírata. Eger 1874. 26. sz.
52. Gyöngyös 1874. 31. sz.
53. Eger 1874. 32. sz.
54. Eger 1874. 29. sz. Vészes mozzanatok
55. Eger 1874. 29. sz. Vészes mozzanatok
56. Eger 1874. 29. sz. Vészes mozzanatok
57. Eger 1874. 31. sz. Eger város kérvénye
58. Eger 1874. 32. sz. Eger város kérvénye
59. 1872--75. évi Ogy. Kép. N. VIII. k.
60. HmL. Közigazgatási Szakosztály jegyzőkönyvei (továbbiakban: Köz. Szak. jkv.) 102/1874.
61. Heves-Külső-Szolnok vármegye közgyűlése az 1870. június 21-i közgyűlésen bizottságot küldött ki Berecz Ferenc vezetésével, hogy e kérdést tanulmányozzák.
63. Szolnok megyei Levéltár. Szolnok város közgyűlési jegyzőkönyvei 18/1874.
64. Szolnok megyei Levéltár. Szolnok közgy. jkv. 61/1874.
65. HmL. Közgy. jkv. 254/1874.
66. HmL. Köz. Szak. jkv. 102/1874.
67. Eger 1874. 20, 30, 31, 33, 37, 38, 39. sz. és Gyöngyös 30, 31, 35, 37. sz.
68. HmL. Alispáni iratok 8790/1874.
69. A közigazgatási szakosztály tgjai: Bánoczy József, Ecsedy László, Eisenman János, Hellebronth Béla, Tavassy Antal, Tóth Lajos, Zalár József.
70. HmL. Közgy. jkv. 261/1874.
71. HmL. Közgy. jkv. 261/1874.
72. HmL. Közgy. jkv. 261/1874.
73. E témáról lásd tanulmányomat: A polgári Heves megye kialakulása 1876--1877. (Kézirat)